

WOJCIECH GÓRALSKI

Akademia Mazowiecka w Płocku

w_goralski@wp.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6548-4120>

O WŁAŚCIWE ROZPOZNAWANIE
W PROCESACH MAŁŻEŃSKICH.
SPOTKANIE FRANCISZKA Z ROTĄ RZYMSKĄ
24 STYCZNIA 2024

WPROWADZENIE

Trybunał Apostolski Roty Rzymskiej, stanowiąc – w myśl kan. 360 KPK – integralną część Kurii Rzymskiej, służy pomocą Biskupowi Rzymskiemu w wykonywaniu jego władzy sądowniczej. Nic też dziwnego, że w kan. 19 KPK uznaje się jurysprudencję i praktykę Kurii Rzymskiej za jedno ze źródeł uzupełnienia luki prawnej, zgodnie zaś z art. 200 § 1 Konstytucji apostolskiej Franciszka *Praedicate Evangelium* wymieniony Trybunał „pełni funkcję najwyższego sądu apelacyjnego Stolicy Apostolskiej dla ochrony praw w Kościele, troszczy się o jedność orzecznictwa oraz swoimi orzeczeniami służy pomocą sądom niższych stopni”¹.

Owo organiczne powiązanie roli i zadań Roty Rzymskiej z urzędem Biskupa Rzymskiego sprawiło, że poczynając od 1909 r., a więc tuż po restytuowaniu i odnowieniu tego Trybunału, w dniach dorocznych inauguracji roku sądowego ma miejsce uroczyste spotkanie audytorów (sędziów) i pozostałych pracowników tegoż Sądu oraz adwokatów i studentów Studium Rotalnego z Ojcem świętym (początkowo uczestnikami spotkania byli jedynie audytorzy).

---

¹ FRANCISCUS, *Constitutio apostolica „Praedicate Evangelium”* (19.3.2022), AAS 114 (2022), s. 289-360, art. 200 § 1.

Po uroczystej Mszy św. sprawowanej w kościele *s. Lorenzo in Damaso* oraz po złożeniu przysięgi przez audytorów ma miejsce – w sali Klementyńskiej Domu Apostolskiego – audiencja papieska (nie odbyła się jedynie w latach: 1943, 1948, 1950-1958, 1962, 1964 i 1985), podczas której przemawia Biskup Rzymski (do roku 1927 brak jednak jakichkolwiek śladów takich alokucji, które z pewnością miały miejsce)². Przemówienie papieskie poprzedza okolicznościowe wystąpienie dziekana Roty Rzymskiej.

Jakkolwiek doroczne alokucje papieskie wygłaszane podczas inauguracji roku sądowego Roty Rzymskiej są bezpośrednio kierowane do prałatów-audytorów oraz współpracowników tego Trybunału Apostolskiego, to jednak intencją papieża, często zresztą wyrażaną przez nich w tychże alokucjach, jest ich adresowanie do wszystkich sprawujących w Kościele posługę wymiaru sprawiedliwości, a także do wszystkich zajmujących się prawem kanonicznym; wystąpienia te mają zatem charakter uniwersalny.

Dziewięćdziesiąta piąta inauguracja roku sądowego Roty Rzymskiej miała miejsce 24.01.2024 w Sali Klementyńskiej. Po Mszy św. i złożeniu przysięgi przez audytorów podczas audiencji przemówienie wygłosił najpierw dziekan wymienionego Trybunału (bp Alejandro Arellano Cedillo), a następnie swoją alokucję skierował do zgromadzonych papież Franciszek.

1. PRZEMÓWIENIE DZIEKANA ROTY RZYMSKIEJ

Nawiązując do zadań Roty Rzymskiej, dziekan tego Trybunału podkreślił na wstępie, że realizowana przezeń posługa jest „echem nauczania” Franciszka na temat poszanowania praw, świętości sprawiedliwości oraz roli prawa w wymianie stosunków zachodzących między jednostkami i narodami. Z nauczania tego powinna również wypływać przestroga, że nikomu nie wolno korzystać z władzy powierzonej inaczej jak tylko dla dobra innych, i która nigdy nie powinna stać się narzędziem ucisku wobec innych, a zwłaszcza słabych³.

---

² Teksty tych przemówień, aż do pontyfikatu Piusa XII, nie były publikowane ani w „Acta Apostolicae Sedis”, ani nawet w „L'Osservatore Romano”; nie zachowały się też ich kopie w Archiwum Roty Rzymskiej czy w Archiwum Watykańskim. Tekstami przemówień papieskich kierowanych do uczestników wspomnianych audiencji dysponujemy dopiero od roku 1939. Zob. W. GÓRALSKI, *Rola i znaczenie oraz zadania Roty Rzymskiej w świetle przemówień papieskich wygłoszonych do tego Trybunału w latach 1929-2007*, „Ius Matrimoniale” 13(19) (2008), s. 3-45.

³ *Discorso di S.E. Mons. Alejandro Arellano Cedillo*, „L'Osservatore Romano” z 25.1.2024, s. 2.

Bp Arellano Cedillo zwrócił następnie uwagę na to, że sędziowie zawsze powinni starać się podobać Bogu, nawet jeśli w oczach świata wybór ten może wydawać się „przeegrany”; zasada ta wiąże w sposób szczególny tych, do których należy wymierzanie sprawiedliwości. W pełnieniu tej posługi należy pamiętać o niezbędnej słuszności kanonicznej (*aequitas canonica*). Nie sposób też zapomnieć, że celem wykonywania *ministerium iustitiae*, jak każdej posługi w Kościele, jest chwała Boża i zbawienie dusz. Posługę tę żywi modlitwa i skuteczność łaski, a także miłość wobec wszystkich. Posługa ta wymaga miłości aktywnej, by mogła wspierać osoby, umożliwiając im poznanie prawdy o sobie, o własnych wyborach życiowych – tak, by potrafiły dostosować swoje istnienie do obrazu miłości Boga, a jest to jedyna droga czyniąca ludzi wolnymi i szczęśliwymi⁴.

Kto prosi, dodaje dziekan, o osąd Kościoła, by poznać prawdę o swoim małżeństwie, a generalnie o swojej własnej sytuacji wobec Boga, prosi o pomoc, którą może dać tylko miłość w sposób najbardziej właściwy. W ten sposób ten, kto pełni w Kościele posługę sprawiedliwości, urzeczywistnia w rzeczywistości prawdziwą i właściwą posługę uzdrowienia i uwolnienia, co w odniesieniu do wykonywania sprawiedliwości jest niczym innym, jak tylko refleksem postępowania Chrystusa w stosunku do tych, którzy pragną uzdrowienia z ran często trwających od lat i mających ogromny wpływ na ich życie⁵.

W zakończeniu swojego wystąpienia dziekan Roty Rzymskiej przypomniał, że dla wykonywania posługi rozeznawania i podejmowania osądu w sytuacjach, w których w grę wchodzi życie i szczęśliwość osób, trzeba przeżywać, jak Jezus, doświadczenie duchowe „na pustyni”. Dlatego, dodaje, temu, kto wymierza sprawiedliwość i podejmuje osąd w Kościele, zaleca się „miłość do pustyni”, poszukiwanie samotności z Bogiem oraz doświadczenie kontemplacyjnego i eucharystycznego „nadsluchiwania”⁶.

2. PRZEMÓWIENIE OJCA ŚWIĘTEGO

Po wystąpieniu dziekana Roty Rzymskiej przemówienie wygłosił Ojciec święty, pozdrawiając na wstępie tegoż biskupa i wszystkich pozostałych

---

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

pracowników wymienionego Trybunału Apostolskiego i dziękując im za pomoc świadczoną posłudze Piotrowej dotyczącej wymiaru sprawiedliwości⁷.

Franciszek oznajmił następnie, iż chciałby wraz ze zgromadzonymi uczestnikami audiencji pochylić się nad zasadniczym aspektem tej posługi, do którego często powracał, m.in. w ramach serii katechez, czyli nad tematem rozpoznawania spraw *nullitatis matrimonii*. Chodzi, jak wyjaśnił, o konkretne rozpoznanie dotyczące postępowania małżeńskiego w kwestii istnienia lub nieistnienia przyczyn stwierdzenia nieważności małżeństwa. „Mam na myśli, dodał Franciszek, wasz kolegialny osąd w Rocie, dokonany przez lokalne trybunały albo, gdyby to było niemożliwe, o decyzję jednego sędziego, wspomaganego, być może, przez dwóch asesorów, a także o orzeczenie wydane przez samego biskupa diecezjalnego, szczególnie w procesach skróconych, przy konsultacji z instruktorem i asesorem”⁸.

Jest to temat, dodaje Ojciec święty, zawsze aktualny, który dotyczy również reformy procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa oraz duszpastersstwa rodzinnego, inspirowanego miłosierdziem wobec wiernych znajdujących się w sytuacjach problematycznych. Z drugiej strony zniesienie wymogu podwójnego wyroku zgodnego w sprawach *nullitatis matrimonii*, wprowadzenie procesu skróconego przed biskupem diecezjalnym i czynienie bardziej dostępnym działanie trybunałów nie powinno zostać źle zrozumiane, i nigdy nie powinien zostać pominięty wymóg służenia wiernym posługą, która pomoże im poznać prawdę o ich małżeństwie. To jest posługa, którą my świadczymy, dodał. Tak jak stwierdziłem, nadmieniał Mówca, w preambule do Motu proprio *Mitis iudex Dominus Iesus*, celem nowych przepisów „nie było promowanie nieważności małżeństwa, lecz przyspieszenie, jak również słuszne uproszczenie procesów w taki sposób, aby serca wiernych, którzy oczekują na wyjaśnienie swojej sytuacji, nie były zbyt długo zniewolone przez mroki wątpliwości”⁹. Dlatego też, idąc śladem Poprzedników, papież chciał, „aby przyczyny nieważności małżeństwa były rozpatrywane na drodze sądowej, a nie administracyjnej, nie dlatego, że narzuca to charakter sprawy, ale raczej ze

---

⁷ *Il Papa al Tribunale della Rota Romana*, „L'Osservatore Romano” z 25.1.2024, s. 1.

⁸ „Penso al vostro giudizio collegiale in Rota, a quello compiuto dai tribunali collegiali locali oppure, dove questo non fosse possibile, dal giudice unico coadiuvato magari da due assessori, nonché alla pronuncia emanata dallo stesso Vescovo diocesano, specialmente nei processi più brevi, consultandosi con l'istruttore e l'assessore”. Tamże; Zob. kan. 1685 KPK.

⁹ FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*. *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”* (tekst łacińsko-polski), Tanów, 2015, s. 9.

względu na konieczność ochrony w najwyższym stopniu prawdy świętego węzła, a to właśnie zapewniają gwarancje porządku sądowego”¹⁰.

Jednocześnie, kontynuuje Franciszek, podkreślenie znaczenia miłosierdzia w duszpasterstwie rodzinnym, jak to dokonało się w szczególności w Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*¹¹, nie umniejsza potrzeby zaangażowania w poszukiwanie sprawiedliwości w odniesieniu do przyczyn nieważności małżeństwa. Wręcz przeciwnie, właśnie w świetle miłosierdzia wobec ludzi i ich sumień ważne jest rozeznanie sądowe o nieważności tego związku. Ma ono niezastąpioną wartość duszpasterską i harmonijnie wpisuje się w całość kształt duszpasterstwa rodzin. W ten sposób realizuje się to, co stwierdził św. Tomasz z Akwinu: „Miłosierdzie nie znosi sprawiedliwości, ale jest pełnią sprawiedliwości”¹².

Jak dobrze wiecie z własnego doświadczenia, stwierdza Mówca, zadanie orzekania często nie jest łatwe. Osiągnięcie pewności moralnej co do nieważności małżeństwa, przewyciężające w konkretnym przypadku domniemanie ważności¹³, implikuje dokonanie rozpoznania, któremu podporządkowany jest cały proces, a zwłaszcza dochodzenie. To rozeznanie stanowi wielką odpowiedzialność, jaką powierza wam Kościół, ponieważ silnie wpływa na życie osób i rodzin. Należy stawić czoła temu zadaniu z odwagą i jasnością, ale przede wszystkim znaczące jest liczenie na światło i siłę Ducha Świętego. Drodzy sędziowie, dodaje Papież, bez modlitwy nie można być sędzią. Jeśli ktoś się nie modli, to proszę o rezygnację, tak będzie lepiej¹⁴. Ojciec święty stwierdza:

W *Adsumus*, pięknej inwokacji do Parakleta, która jest odmawiana na posiedzeniach waszego Trybunału, wypowiada się: «Stoimy tu przed Tobą, (...) Duchu Święty, (...) zgromadzeni w imię Twoje. Przybądź do nas, wspomagaj nas, zechciej przeniknąć w nasze serca. Naucz nas, co mamy czynić. Ukaż nam drogę, którą mamy kroczyć wszyscy razem. (...) Nie dozwól, żeby przez nas grzesznych była naruszona sprawiedliwość, (...) niech nas nie prowadzi na złe drogi ignorancja, niech ludzkie sympatie nie uczynią nas stronniczymi, abyśmy stanowili jedno w Tobie i w niczym nie odeszli od prawdy».

¹⁰ Tamże, s. 11.

¹¹ Zob. FRANCESCO, „*Amoris laetitia*”. *Esortazione apostolica sull’amore nella familia*, Città del Vaticano-Cinisello Balsamo 2016; Tekst polski: OJIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Amoris laetitia” – o miłości w rodzinie*, Kraków, s. 2016 (rozdział VIII).

¹² S. THOMA AQUINATIS, *Summa Theologiae*, Taurini-Rome 1948: I, q. 21, a. 3, ad 2; Por. FRANCESCO, „*Amoris laetitia*”, n. 311.

¹³ Zob. kan. 1060 KPK.

¹⁴ *Il Papa al Tribunale della Rota Romana*, s. 1.

Zawsze o tym pamiętajmy – rozeznania dokonuje się «na kolanach» – a sędzia, który nie potrafi klękać, lepiej niech zrezygnuje – błagając o dar Ducha Świętego; tylko w ten sposób dochodzi się do decyzji, ukierunkowanych na dobro osób i całej wspólnoty kościelnej.

Następnie Franciszek zauważa, że obiektywność rozpoznania sądowego wymaga również bycia wolnym od uprzedzeń zarówno na korzyść, jak i przeciwko stwierdzeniu nieważności małżeństwa. Implikuje to uwolnienie się tak od rygoryzmu tych, którzy domagaliby się pewności absolutnej, jak i od postawy inspirowanej fałszywym przekonaniem, że najlepszą reakcją jest zawsze nieważność – to, co św. Jan Paweł II nazwał „ryzykiem źle pojętego współczucia [...], tylko pozornie duszpasterskiego”¹⁵. W rzeczywistości, kontynuuje Franciszek Papież – „drogi, które odbiegają od sprawiedliwości i od prawdy, przyczyniają się do oddalenia ludzi od Boga, uzyskując skutek odwrotny do tego, którego poszukiwało się w dobrej wierze”¹⁶.

Rozpoznanie sędziego wymaga dwóch wielkich cnót: roztropności i sprawiedliwości, które powinny być ukształtowane przez miłość. Istnieje ścisły związek pomiędzy roztropnością i sprawiedliwością, ponieważ stosowanie roztropności prawa (*prudentia iuris*) jest skierowane do poznania tego, co jest słuszne w konkretnym przypadku. Roztropność zatem nie dotyczy decyzji uznaniowej, ale raczej aktu deklaratywnego w sprawie istnienia lub braku dobra małżeństwa; roztropność więc, roztropność prawna, która, by być prawdziwie duszpasterską, powinna być sprawiedliwa. Właściwe rozeznanie zakłada akt miłości duszpasterskiej, nawet gdy wyrok jest negatywny. A także ryzyko¹⁷.

Rozpoznanie co do ważności węzła małżeńskiego, podkreśla Papież, jest działaniem złożonym, co do którego nie powinniśmy zapominać, że interpretacja prawa kościelnego dokonuje się w świetle prawdy o małżeństwie nierozzerwalnym, której Kościół strzeże i upowszechnia w swoim przepowiadaniu i w swojej misji. Jak nauczał Benedykt XVI, interpretacja prawa kanonicznego musi się dokonywać w Kościele: jest odwołaniem się do samego gruntu (*humus*) ustawy kanonicznej i regulowanej przez nią rzeczywistości. *Sentire cum Ecclesia* ma znaczenie również w dyscyplinie ze względu na podstawy doktrynalne, które zawsze są obecne i funkcjonujące w normach prawnych

¹⁵ „[...] il rischio di una malintesa compassione [...] solo apparentemente pastorale”. Tamże.

¹⁶ Zob. IOANNES PAULUS, *Discorso alla Rota Romana del 18 gennaio 1990*, AAS 82 (1990), nr 5.

¹⁷ *Il Papa al Tribunale della Rota Romana*, s. 1.

Kościółu”¹⁸. „O to was proszę, sędziowie: słuchajcie wraz z Kościołem. I pytam was, każdego z was: czy modlicie się, aby czuć się z Kościołem? Czy jesteście pokorni w modlitwie, prosząc o światło od Pana, aby czuć się z Kościołem? Wracam do tego: modlitwa sędziego jest istotna dla jego zadania. Jeśli sędzia nie modli się albo nie może się modlić, lepiej niech odejdzie, by zająć się inną pracą”¹⁹.

W końcowym fragmencie przemówienia Ojciec święty przypomniał, że rozpoznanie dotyczące nieważności małżeństwa jest wsparte i zapewnione przez swój charakter synodalny²⁰. Gdy trybunał jest kolegialny, jak to zwykle bywa, albo gdy występuje jedyny sędzia, lecz ma obowiązek konsultowania się z określonymi osobami, rozpoznanie przeprowadza się w atmosferze dialogu lub dyskusji, w której szczerść i słuchanie są dla siebie nawzajem podstawą, w celu wspólnego poszukiwania prawdy. Jest to również wcześniejsze i poważne badanie. „Jak już mówiłem, dodaje Franciszek, w posłudze tej konieczne jest przywoływanie Ducha Świętego, abyśmy starali się używać wszelkich ludzkich środków, by dojść do prawdy. Z tego powodu ważne jest, aby dochodzenie (sądowe) było prowadzone dokładnie, by nie kończyło się orzeczeniem pochopnym i apriorycznym; konieczne jest również, by sędzia, chcąc należycie wypełnić swój urząd, kultywował własną stałą formację poprzez studium orzecznictwa i doktryny prawnej”.

„Na Was, drodzy Prałaci Audytorzy, kończy Franciszek, spoczywa szczególna odpowiedzialność w osądzaniu, dlatego zalecam wam posłuszeństwo Duchowi Świętemu i gotowość do bycia w każdych okolicznościach sprawcami sprawiedliwości”²¹.

---

¹⁸ Papież odwołał się tutaj do przemówienia Benedykta XVI do Roty Rzymskiej z 21 stycznia 2012 roku, AAS 104 (2012), s. 106.

¹⁹ „Questo chiedo a voi, giudici: sentire con la Chiesa. E vi domando, a ognuno di voi: voi pregate, per sentire con la Chiesa? Siete umili nella preghiera, chiedendo luce al Signore, per sentire con la Chiesa? Torno su questo: la preghiera del giudice è essenziale al suo compito. Se un giudice non prega o non può pregare, meglio che vada a fare un altro mestiere”. *Il Papa al Tribunale della Rota Romana*, s. 1.

²⁰ Mówca odwołał się tutaj do swojego przemówienia wygłoszonego do Roty Rzymskiej 27.01.2022 r., „L’Osservatore Romano” z 27.01.2022, s. 8.

²¹ „Tocca a voi, cari Prelati Uditori, una speciale responsabilità nel giudicare: perciò vi raccomando la docilità allo Spirito Santo, e la disponibilità ad essere in ogni circostanza operatori di giustizia”. *Il Papa al Tribunale della Rota Romana*, s. 1.

UWAGI KOŃCOWE

Trybunał Roty Rzymskiej, jako organ uczestniczący we władzy sądow-
niczej Biskupa Rzymskiego, bywa przez niego przyjmowany (od 1909 r.) na
uroczystej audiencji rozpoczynającej każdy nowy rok sądowiczy, podczas
której Papież wygłasza okolicznościowe przemówienie, poprzedzone wystą-
pieniem dziekana wymienionego Trybunału.

Podczas spotkania w dniu 24 stycznia 2024 r., inaugurującego 95. rok
sądowiczy (od czasów odnowienia Roty Rzymskiej), papież Franciszek po-
ruszył doniosłą kwestię rozpoznawania przez sędziów ważności/nieważności
małżeństw. Przypomnił, że w tego rodzaju posłudze sądowiczej sędzia obo-
wiązany jest zachować bezstronność, unikając tendencji zarówno zbyt rygo-
rystycznych, jak i sprzyjających orzekaniu nieważności małżeństwa. Kreśląc
sylwetkę dobrego sędziego, podkreślił rolę jego podstawowych cnót, którymi
powinien się odznaczać: wciąż pogłębianą wiedzę, roztropnością i sprawie-
dliwością, obiektywizmem w ocenie poszczególnych przypadków. Przestrzegł
jednocześnie przed apriorycznym ustosunkowywaniem się do poszczególnych
spraw *nullitatis matrimonii*, zachęcił do modlitwy przez podjęciem decyzji,
w szczególności do Ducha Świętego. Podkreślił synodalny charakter orze-
kania przez kolegium sędziowskie.

Ze słów Franciszka przebija głęboka troska o właściwe, tj. obiektywne,
merytoryczne, wolne od jakichkolwiek uprzedzeń, pełne zaangażowania i od-
powiedzialne funkcjonowanie kościelnego wymiaru sprawiedliwości w tak
znaczącej sferze, jaką jest orzekanie w sprawach małżeńskich.

BIBLIOGRAFIA

- ARELLANO Cedillo, *Presentazione*, [w:] *Le allocuzioni degli Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939-2023)*, ed. F. Catozzella, G. Erlebach, Città del Vaticano 2023, s. 5-6.
- FUNGINI Fraffalello, *Presentazione* [w:] *Le allocuzioni degli Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939-2023)*, ed. F. Catozzella, G. Erlebach, Città del Vaticano 2003, s. 5-6.
- GÓRALSKI Wojciech, *Rola i znaczenie oraz zadania Roty Rzymskiej w świetle przemówień papieskich wygłoszonych do tego Trybunału w latach 1929-2007*, „*Ius Matrimoniale*” 13(19) (2008), s. 3-45.
- NAVARETE Urbano, *Introduzione*, [w:] *Le allocuzioni degli Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939-2023)*, ed. G. Erlebach, Città del Vaticano 2003, s. 7-15.
- NAVARETE Urbano, *Introduzione*, [w:] *Le allocuzioni degli Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939-2023)*, ed. F. Catozzella, G. Erlebach, Città del Vaticano 2023, s. 7-13.
- S. THOMA AQUINATIS, *Summa Theologiae*, Taurini-Rome 1948.